

A Pályaválasztási Intézet számos kiadványával, iránymutatásával, a pályaválasztási felelős személyes közreműködésével ebben egyre több segítséget nyújt.

Összefoglalva: A 14 éves gyermek egymagában pályaválasztási helyes döntésre még nem képes. A szülő döntsön vele, és ne helyette. Ebben a munkában az iskola (osztályfőnök, pályaválasztási felelős, szaktanár) nyújtsa a legnagyobb segítséget. Az osztályfőnökre különleges felelősség hárul. Pályaismeretre és önismeretre kell nevelni a gyermeket. Ez a munka legyen folyamatos, évekre előre megtervezett, egyénekre bontott. Motiválja a tanulót a társadalmi szükségleteknek és a képességeinek megfelelő irányba. Ismerje meg a gyermek a munkát, a munka értékét, becsülje és szeresse ennek megfelelően a munkást. Ismerje meg a pedagógus a tanítványa családját, segítse őket a megfelelő döntés hozatalában. A sokoldalú szakmai ismeret, a személyi kapcsolat és a bizalom a siker előfeltétele ebben a munkában.

Ma még a munka nem mindenütt folyik így. A visszajelzések és az újabb felmérések igazolják, hogy van haladás.

DR. LACHATA ISTVÁN
Eger

A tanár-diák kapcsolat alakítása

A személyiség fejlődése mindig interperszonális kapcsolatok keretében történik. E viszonyokban emberek hatnak ránk, s befolyásolják a fejlődés minőségét, gyorsaságát s egyéb jellemzőit.

A személyiségek kapcsolata a legváltozatosabb konkrét formákat öltheti, a hangtalan egymás felé biccentéstől az együttes tevékenységig. A pedagógusnak – éppen jelentősége miatt – tudatosan, célszerűen kell alakítani kapcsolatait, s ezek között a tanár-diák viszonyt. Ennek egyik leghatékonyabb módja a gyermekekkel való beszélgetés.

A beszélgetést a pedagógus és a tanuló egyaránt kezdeményezheti. Ezért nagyon fontos, hogy megszólítható legyen a nevelő. Ez természetes igénye a gyerekeknek, mégsem veszi mindig, minden pedagógus figyelembe. Nemrégiben szem- és fültanúja voltam annak az esetnek, amikor a megszólított kolléga azzal szerelte le a hozzáforduló tanulót, hogy: „- A szünet számomra is pihenő idő!” Mintha beszélgetve nem is lehetne pihenni.

Szükséges a gyerekek tudomására hozni, hogy mindennapi ügyes-bajos dolgaikkal, örömeikkel, bánataikkal, kérdéseikkel nyugodtan fordulhatnak hozzánk. Ennek kijelentése azonban kevés. Támassza ezt alá a gyermek kedvező tapasztalata is. Lássá, érezze, hogy nevelője szívesen foglalkozik vele. Van erre ideje, türelmesen meghallgatja őt. Megfelelő partner a beszélgetésben, akire érdemes és oda kell figyelni a beszélgetés tartalma, illetve a beszélő személyiségének vonzó volta miatt.

A tanár nem várhat mindig arra, hogy megszólítsák. Tudatosan közelednie kell a tanulókhoz, kezdeményeznie kell a beszélgetést. A kezdeményezés maga, de a beszélgetés gyakorisága is pozitív hatással van az emberek közötti kapcsolatra, így a nevelő-nevelt viszonyára is. Gondoljunk csak arra, hogy hányszor dicsérnek valakit ily módon előtünk: „- Nagyon jó ember, mindenkire van egy kedves szava.” Vagy: „- Úgy soha nem zegg el mellettem, hogy ne szólna egy pár szót hozzám” – mondják mások. Az idézett mondatokban kimondatlanul vagy kimondva az is

benne van, hogy a beszélgető partner személyiségének és a beszélgetés tartalmának is jelentősége van a kapcsolat megítélése és értékelése szempontjából.

Mégsem lenne jó, ha öncélúan szaporítanánk a szót, ha valódi érdeklődés nélkül kezdeményeznénk beszélgetést. Elég itt bizonyításképpen utalni a hatástalan vagy negatív hatást keltő: „- Hogy vagy, hogy vagy?” kérdésre, amelyre sokszor válaszolni sem bírunk, hiszen igazán nem is érdekelte a kérdezőt foglalkozásunk, s mire válaszolnánk neki, már alig van hallótávolságban, vagy éppen záporoznak ránk hasonló, formális kérdései. Ezek mögött nincs igazi megismerő igény.

Formailag hasonló az olyan kérdés, amelyikkel nyilvánvaló tényre kérdezzük rá, s kérdésünkkel inkább megállapítunk, megerősítünk valamit.

„- Vízért?” – kérdezi a szomszédasszony falun a kút felé, üres kannával igyekvőtől.

„- Igen, hazajött a férjem, nagymosás lesz...” – hangzik a válasz, s pár perc múlva már témában is messze járnak, szó esik gondokról, örömökről, de ilyen-olyan pletykákról is.

„- Valahogy el kell kezdeni a beszélgetést” – indokolta meg egyszer egy asszony az előbbi eljárást.

Sokszor van értelme, szerepe az ilyen típusú kérdéseknek, beszédkezdekéseknek. Jel ez tulajdonképpen, jelzése annak, hogy odafigyelünk a másikra, észrevettük, megállapítottunk valamit, hogy érdeklődünk iránta, és igényünk van a beszélgetésre. S ha az igény a másik félben is megvan, semmi akadálya a beszédkapcsolat kiteljesedésének.

A gyerekekkel való beszélgetést is bevezethetik hasonló kérdések. De mivel folytassuk, miről beszéljünk? Erre minden tanár kapásból fel tudna sorolni néhány olyan témát, amelyik például a gyermek megismerését célozza. Ezeket azonban közvetlenül, önmagukban ritkán alkalmazhatjuk, sokkal jobb őket egy oldottabb beszélgetés közben feltenni.

A gyermek világról, érdeklődésébe vágó témákról, problémáiról, érzelmeiről beszélgethetünk. Nem várhatjuk el feltétlenül, hogy a gyerek a relativitáselmületről csevegjen velünk.

A tudatosan, tervszerűen alakított beszélgetéshez ismernünk kell a tanulók érdeklődési körét általában. Könnyű közös témát találni, ha nézzük, olvassuk, hallgatjuk a tömegkommunikációs eszközök minden olyan közlését, mely a tanítványainkhoz szól, melyet feltehetően ők is figyelnek és értékelnek.

Vajon elolvassuk-e a Pajtás újságot, az Ifjúsági Magazint, megpróbáljuk-e megállapítani, hogy gyerekszívvel-szemmel melyik cikk érdekes, fontos és miért? Megnézzük-e legalább időnként a Kuckó, a Perpetuum mobile, a Melyiket az ötezerből? és más hasonló, a gyermekeknek szánt televíziós műsorokat? Vajon hány ifjúsági regényt olvasunk el mi, akik nem magyar irodalmat tanítunk? Ha az említett lehetőségeket kihasználjuk, olyan információkhoz jutunk, amelyek feltehetően a gyerekekhez is eljutottak, s ezáltal alkalmasak arra, hogy a beszélgetéseink témáit képezzék. S a megindult beszélgetés során már alakalmunk van megismerni, de befolyásolni is a tanulókat.

Míndez azt is jelenti, hogy a kapcsolatkezdeményezés és -fenntartás szempontjából előnyben van az a tanár, aki nyitott a világ felé, aki széles érdeklődési körrel rendelkezik. Az ilyen ember tájékozott, őszinte, könnyedén tud kapcsolatot teremteni. Ez az érdeklődés rendkívül fontos a beszélgetésben: a bizalom kialakításának és megtartásának egyik eszköze. A gyerek általában bizalommal fordul hozzánk, akár a beteg a jó orvoshoz.

„... a bizalmat nem is megnyerni kell, csak megtartani, hiszen a beteg rendszerint eleve bizalommal fordul hozzánk – méltónak kell lenni a bizalmára... A legfőbb módszer, amit ennek érdekében ajánlhatok... *Igazán* érdeklődni kell problémája iránt.” (Benedek István: Ideges emberek.)

Érdeklődni kell a gyermek aktuális élményei, tervei, törekvései, kedélyállapota és életének minden apró eseménye iránt.

Van olyan introvertált tanuló, aki nehezen nyílik meg előttünk. Meg kell találnunk azt a szituációt, amelyikben gátlásai csökkennek, feszültsége oldódik, és a kapcsolat ezáltal könnyebben formálhatóvá válik. Ezt a helyzetet könnyen létrehozhatjuk valamilyen közös tevékenységgel: kirándulással, játékkal, munkával. A fizikatanár például bevonhatja gátlásos tanulóját a szertárrendezési munkákba. Munka közben könnyebb beszélgetést kezdeményezni, s szinte kitapogatni, milyen irányban lehet azt bővíteni. A céltudatos, pedagógiaileg szervezett tevékenység önmagában is nevelő hatású, e mellett közös élmények szülője. Ez utóbbiak alapot adnak a beszélgetésekhez, szorosabbá fűzhetik a tanár-diák kapcsolatot. Ezért is jó, ha a pedagógus óráit, egyéb tevékenységét az érzelmi hatás szempontjából is megtervezi. Kapcsolatalakító a színes óravezetés, az élményt jelentő tanóra. „Az érdektelen, unalmas órára a pedagógusnak nincs mentsége.” – olvastam valahol egy tapasztalt nevelő véleményét.

Ha tanítványainkra eredményesen akarunk hatni, meg kell nyernünk őket a magunk számára. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy el kell fogadtatni –, szerencsésebb esetben meg kell szerettetni magunkat. Hogy érhetjük ezt el?

Legkézenfekvőbb válasz, hogy alapos szakmai tudással, reális követelmény-támasztással, emberséges, segítőkész magatartással.

„Az, amit mi kitűnő szakképzettségnek, biztos és pontos tudásnak, hozzáértésnek, »ezermesterségnek« nevezünk, a szűkszávúság, a frázisok kerülése és az állandó munkakészség ragadja magával mindenekfelett a gyereket” – mondja Makarenko.

Természetesen ezen kívül még számos feltétele van a jó kapcsolat kialakításának.

Figyelnünk kell a gyerek – beszélgetőpartnerünk – mindenféle közlésére. Ez a figyelem az őszinte érdeklődésből táplálkozzék, és a tanuló tökéletes megértését célozza. A racionális megértésen túl – ami könnyebb – meg kell értenünk a gyermek érzelmi állapotát, lelki életéről áruklódó sok-sok apró jelet. Figyelnünk kell mindezekelőtt beszélgetőtársunk szemére. A szemkontaktus hiánya, a másik tekintetének kerülése, egymagában is ellenszenvet keltő lehet.

Figyelnünk kell arcára (arcszínváltozására, mimikájára stb.) a légzés gyorsaságának változására, önkéntelen gesztusaira, egyszerűval mindarra, amit összefoglalva metakommunikációs jelzések néven szoktunk emlegetni. Ezekből nemcsak a partner lelki állapotára következtethetünk, hanem szavaink hatását is felmérhetjük.

Beszélgetés közben ki kell elégítenünk a tanuló természetes elismerési vágyát. Minden ember igényli az elismerés valamilyen formáját és fokát. Van, aki gyakran kívánja ezt, van, aki kevesebbrel is beéri. Az elismerés – különösen, ha tekintélyes embertől ered – megerősíti a tanulót. Ismerjük el, dicsérik meg a gyerek arra méltó tetteit, cselekedeteit.

Sokszor halljuk a szülők, néha a tanárok szájából is azt a véleményt, hogy egyik-másik gyerekben semmi elismerésre méltó nincs. Ez biztos téves nézet, meggyőződés. Régi igazság, hogy mindenki rendelkezik pozitív jellemzőkkel is, legfeljebb még nem figyeltek fel rá. Sok pedagógus azért veszti el hatékonyságát tanulói felett, mert elsősorban azt juttatja kifejezésre, ami a gyerekben értéktelen, rossz. Elutasítja meggyőző szándékunkat, irányításunkat az a gyermek, akinek csak hibáit látjuk és emlegetjük. Célravezető a teljes személyiségkép elismerésre méltó részét szóvá tenni,

s az ennek hatására is erősödő rokonszenvekapszolat később majd alkalmat ad a fokozatos, céltudatos személyiségalkításra.

A pedagógus tehát ne alkalmazza „az, ami szívemen, a számon” elvet. Az igazság, a reális valóság teljes feltárása gyakran pedagógiai hiba lenne. Érdemes elfogadni Montaigne véleményét: „Nem kell mindent megmondanunk: az ostobaság volna. De amit mondunk, annak olyannak kell lennie, amilyenek gondoljuk, máskülönben gonoszság.”

Kevés elismerni a tanulót, meg kell éreztetni vele jelenlegi és előlegezett bizalmunkat. Reménytelenül vár bizalmat tanítványaitól az, aki bizalmatlan velük szemben. S ugyanakkor bizalmunk magabiztosságot, önbizalmat szuggerál a gyerekekbe, s ez a nevelésben fél siker:

„Ha azt akarjuk, hogy valaki hatásunkra jó legyen, mindenekelőtt el kell hitetnünk vele, már az is, de legalább képes azzá lenni.” (Kerékyártó Imre)

Mindennapi tapasztalat, hogy az azonos nézetek, az egyetértés erősítik két ember kapcsolatát. Minél több dologról azonos, vagy hasonló a véleményünk, annál könnyebben megértjük egymást. Igaz ez a tanár–diák kapcsolatára is. A meggyőzés során például olyan alapról igyekszünk indítani a beszélgetést, amelyben feltétlen egyetértés van köztünk. Ez pozitív beállítódást szül a gyermekben, ezáltal nyitottabb, elfogadóbb lesz az alakító pedagógiai hatásokra. Keresnünk kell olyan jelenségeket, történéseket, dolgokat, amelyeket hasonlóképpen vagy egyformán ítélünk meg.

Mindent elveszíthet az a tanár, aki a Fradi-rajongó gyerekek közt nyilvánosan más csapatért lelkesedik, ha lekicsinylően szól az általuk szeretett rock-együttesről. Csatát nyerhet, ha számol ezek realitásával, ha felhasználja tájékozottságát tanulói megnyerésére, hogy aztán majd könnyebben alakíthassa őket.

A jó kapcsolat egyik fontos feltétele az, hogy a tanár toleráns legyen. A tolerancia itt türelmességet, tűrőképességet, rugalmasságot jelent. A toleráns tanár nem kényszeríti rá véleményét a környezetére, tiszteletben tartja tanulóinak felfogását, véleményét akkor is, ha az eltér az övétől. Nem ragaszkodik a valódi vagy tettetett behódoláshoz. Több szemszögből – a tanulókéből is – vizsgálja a valóságot, hogy megérthesse azt. A tanulók megértése nagyon fontos, a velük való egyetértés viszont nem mindig szükséges. Megértés nélkül nincs személyiségformálás.

A toleráns tanár könnyebben jut a gyermek lelkének közelébe, így könnyebben megismeri a tanulót. Előtte a gyerek meri valódi önmagát adni véleményében, viselkedésében, érzelmi megnyilvánulásaiban stb. Ugyanis tudja azt, hogy az ilyen nevelő megérti őt, nem ítéli el, nem veti meg csak azért, mert ő más. Gyönyörűen fejezi ki ezt a pozitív viszonyt Antoine de Saint Exupéry, barátjához írt levelében:

„Annymira belefáradtam a vitákba, az elvakultságba, a fanatizmusba! A te házadba egyenruha nélkül is beléphetek anélkül, hogy a Koránból valamit elhadarjak, vagy megtagadjak bármit is belső világomból.

Ha veled vagyok, nem kell mentegetőznöm, védekezniem, nem kell semmit sem igazolnom.

Felemelkedve esetlen szavaimon, olyan érveléseimen, amelyekkel magamat csapom be, te énbennem mindig csak az embert látod, tiszteled bennem a meggyőződések, szokások és a személyes barátság hordozóját. Ha más vagyok, mint te, ezzel ahelyett, hogy lealacsonyítanálak, felmagasztallak.

En úgy, mint mindenki más, szükségét érzem, hogy elismerjenek. Előtted tisztának érzem magam, és feléd tartok. Szükségem van rá, hogy oda menjek, ahol makulátlan vagyok. Hálás vagyok neked, hogy elfogadsz olyannak, amilyen vagyok.

Mit csinálhatok olyan baráttal, aki engem megítél?

Barátom, olyan szükségedet érzem, mint egy hegycsúcsnak, ahol lélegzeni tudok...”

A jó kapcsolatnak még számos kisebb-nagyobb jelentőségű feltétele, összetevője van, de a korlátozott keretek között nem lehet szólni mindegyikről. Mégis, fontossága miatt hiba lenne említés nélkül hagyni a derű, vidámság, életöröm pozitív, kapcsolatfejlesztő hatását.

A derűs ember társasága megnyugtató, jó hangulatot keltő. „Ha örömteli életet akarsz élni, vedd magad körül az életnek örülni tudó, jó hangulatú emberekkel” – mondja Tolsztoj. Egy másik helyen így fogalmaz az író: „Aki engem kedvetlenít, egy nagy jótól foszt meg: a kedvemtől. S fordítva: aki jókedvet ad, jótévőm.”

Nem az állandóan viccelődő, közhelyeket, sablonokat alkalmazó, erőltetetten jópofaságra törekvő tanártípust szeretném népszerűsíteni. Sokkal inkább a maga körül derűt árasztó, vidám, a humort értő és alkalmazó, vidám nevelőt. Azt, aki észre tudja venni (és tovább tudja adni) a mindennapok apró szépségeit, s élvezni tudja ezek örömeit. Túlterheltek, néha agyonhajszoltak vagyunk, mégis elsősorban tőlünk, beállítódásunktól függ, hogy örömnújtó-e életünk. Sokszor csak nézőpontunkon, látásmódunkon kell változtatni ehhez, például úgy, ahogy a következő aforizma sugallja:

„Ahelyett, hogy sopánkodnék a rózsák tövise miatt, örülök, hogy a tövist rózsák koszorúzzák, s hogy a csipkebokor virágba borul.” (Joubert)

A megfelelő tanár-diák viszony számos összetevője közül elsősorban a verbális kapcsolatteremtés lehetőségeit és körülményeit vizsgáltuk meg. Ha az említett eljárásokat őszintén, a gyerek érdekében alkalmazzuk, ha nem csak rossz értelemben felvett szerepről van szó, ha e területen is igaz, hogy elveink és tetteink egységben vannak, akkor néhány fontos lépést tettünk az ideális tanár-diák viszony megvalósítása felé.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Dr. Kerékgyártó Imre: A pedagógiai hatás titkai. Módszertani Közlemények, 1973:1.*
Makarenko nevelésméleti művei I. Tankönyvkiadó, 1965.
Mobás Livia: Találkozás önmagunkkal. Móra Kiadó, 1979.